

APIE POLITIKĄ IR VERTYBES

AINIS RAZMA

Šis straipsnis – tai polemizavimas su profesoriaus daktaro Alvydo Jokubaičio požiūriu į politikos ir vertybių santykį, išdėstytu žurnale „Politologija“ spausdintame straipsnyje „Politika be vertybių“. Remiantis A. Jokubaičio nurodytais šaltiniais ir profesoriaus daktaro Algio Mickūno dar neskelbtomis studijomis apie Niklaso Luhmanno teoriją, pateikiamas kitoks požiūris į politiką ir vertybes. Straipsnio autoriaus nuomone, tiek politika, tiek vertybės nėra daiktai, galintys egzistuoti objektyviai. Tai – fenomenai, visada turintys išorinius egzistencijos ir prasmės šaltinius. Vertybės ir politika, kaip elementai ir procesas, yra sistemiskai tarpusavyje susijusios. Analitiniais tikslais sistemos dalis galima atskirti, tačiau darydami analizės išvadas neišvengiamai turėsime grįžti prie santykių sistemiskumo. Politika, kaip vertybinis procesas, be vertybių neįmanoma. Lygiai taip pat visos tam tikroje visuomenėje pripažįstamos vertybės tokios tampa tik per politiką. Todėl politika visada yra vertybinė, o visuomeninės vertybės – visada politinės.

Profesoriaus daktaro Alvydo Jokubaičio straipsnis „Politika be vertybių“, spausdintas „Politologijoje“, kelia daugybę minčių. Remdamasis šiuo profesoriaus straipsniu, jame nurodytais šaltiniais, norėčiau pateikti kitoki požiūrį į vertybių ir politikos santykį.

Ainis Razma – Vytauto Didžiojo universiteto Politikos mokslų ir diplomatijos fakulteto doktorantas (el. paštas: ainis@stratlab.lt).

© Ainis Razma, 2009

Straipsnis įteiktas redakcijai 2008 m. gruodžio 12 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2009 m. kovo 25 d.

Pagrindinis straipsnio autoriaus teiginys yra toks: politika neturi savarankiškų vertybių. Autorius teigia, kad grynai politinis dalykų suvokimas yra neįmanomas. Pasak jo, nėra jokio grynai politinėmis vertybėmis grindžiamo sprendinio, nes, svarstydami politinius dalykus, mes neišvengiamai įsitraukiame į ginčus apie nepolitinius reikalus.

Mano nuomone, visos visuomenės pripažįstamos vertybės yra politinės. Tai teigdamas, turiu galvoje, kad būdvardis „politinė“ nusako ne vertybės prigimtį, o jos taikymo sritį. Taip pat manau, kad veikiant viešojoje erdvėje, grynai politinis dalykų suvokimas yra ne tik įmanomas, bet ir būtinas, o politiniai sprendimai turi būti grindžiami išimtinai politinėmis vertybėmis.

Kas yra politika?

Akivaizdu, kad svarstant tokį klausimą būtina apibrėžti, kas yra politika ir kas – vertybės. Pasirinkti apibrėžimai lemia išvadas. Straipsnyje profesorius A. Jokubaitis išskleidžia visą puokštę politikos apibrėžimų, parodydamas, kaip jie kito nuo klasikinės antikos filosofijos iki modernųjų laikų. Jo nuomone, „šiandien beveik visuotinai sutariama, kad politika yra įrankis, tačiau tuo pat metu ir toliau kartojama klasikinės filosofijos mintis, kad egzistuoja grynai politinės vertybės. Toks iš dviejų skirtingų epochų kilusių filosofinių pažiūrų suplakimas į viena sukelia didelę teorinę ir praktinę painiavą. Net ir labiausiai norėdami, mes negalime paaiškinti, kaip įrankis gali turėti vertybių“ (p. 33)¹. Kitoje straipsnio vietoje autorius pateikia tikslesnį politikos apibrėžimą: „[politika] yra tik įrankis ir mechanizmas, skirtas įgyvendinti pirmiau jos esančias vertybes“ (p. 26). Iš to galima daryti kelias išvadas. Pirmiausia, politika, pasak profesoriaus, yra daiktas (mechanizmas, įrankis). Be to, kadangi vertybės yra pirmesnės nei politika, tarp šių dviejų sąvokų esąs laiko ryšys.

Jeigu teigiame, kad politika yra daiktas, turime rasti kokių nors jos substancinių savybių, kuriomis galėtume ją, kaip daiktą, apibū-

dinti. Toks samprotavimas sieja autoriaus minimus Émile'į Durkheimą („socialiniai reiškiniai – tai daiktai ir juos reikia suvokti kaip daiktus“) ir Michelį Foucault, kuris „moderniąją politikos sampratą apibūdino kaip ‘substancinę’“ (p. 34). Tačiau A. Jokubaitis politikos substancionalumą atmeta: „Tai labai abejotina Hobbeso ir kitų modernių politikos filosofų intencijų interpretacija“ (p. 34). Tokiu atveju tampa neaišku, kaip galima teigti ką nors esant daiktą tuo pačiu metu neigiant jo substancionalumą.

Suprantama, kad politiką laikant nesubstanciniu – t. y. nedaiktišku – daiktu labai sunku apibūdinti, kas ji yra (arba kas nėra), ir atskirti ją nuo kitų dalykų. A. Jokubaičio nuomone, bet koks socialinis reiškinys gali būti politizuotas. Sykiu toks politizuotas reiškinys dar nenusako politikos: „Politika negali būti paversta teisingumo klausimų svarstymu, kaip to nori Rawlsas ir jo šalininkai. Politikai reikia daugybės kitų nepolitinės prasmės šaltinių – religijos, moralės, ekonomikos ir kultūros“ (p. 39). Tačiau netrukus paaiškėja, kad „bet kuriam visuomenės gyvenimo reiškiniui suteikus politinę prasmę, kaip tai darė Foucault, tampa neaišku, kuo politinis veiksmas skiriasi nuo bet kurio kito socialinio veiksmo“ (p. 39).

Galbūt aiškesnį vaizdą pavyktų susidaryti, jeigu politikos nelaikytume daiktu. Politika nėra daiktas, tai – reiškinys, fenomenas, egzistuojantis tik tada, kai jį sukuria ir palaiko pati visuomenė. Savo tekste profesorius A. Jokubaitis interpretuoja Angelo Silesijaus koncepciją, pagal kurią „Dievas yra niekas“. „Kiek pakeitus šio autoriaus minties prasmę, galima sakyti, kad politika taip pat yra niekas, kol jos nepaliečia išoriniai prasmės šaltiniai“ (p. 38). Išoriniai prasmės šaltiniai, pasak autoriaus, gali būti įvairūs, tarp jų ir religija. Jis rašo: „Religija turi savo vertybes..., [o] politika neturi savo vertybių“ (p. 38). Turint galvoje minėtą Silesijaus teiginį, kad „Dievas yra niekas“, sunku suprasti, kaip religija gali turėti savo vidinių vertybių. Religija, politika, ekonomika, moralė yra fenomenai. Jie egzistuoja tik todėl, kad yra palaikomi, ir jų prasmės šaltinis visada yra išorėje. Taigi politika,

kaip bet kuris fenomenas, visuomet turi išorinį savo egzistencijos šaltinį. Apibrėžiant politikos fenomeną siūlyčiau remtis šio žodžio etimologija. Polis – štai raktas į politikos apibrėžimą. Apibendrinus žodynuose pateikiamus apibrėžimus galima sakyti, kad politika – tai tiesiog veikla viešojoje erdvėje, kuria siekiama įgyvendinti visuomenės (polio) interesus. Pati politika savaime neegzistuoja, ji yra polio sukurta ir palaikoma. Iš to išeina, kad griežtąja prasme politika įmanoma tik esant politinei bendruomenei. Diktatūros ar absoliučios monarchijos sąlygomis, kai sprendimus priima vienas asmuo, politikos nėra. Tačiau tokio tipo valstybė vis tiek gali dalyvauti tarptautinėje politikoje, šiuo atveju jau pati būdama pasaulinės politinės bendruomenės narė. Polis / visuomenė / politinė bendruomenė (toliau šiame tekste šie žodžiai bus vartojami kaip sinonimai) vykstant politikos procesui nustato tam tikras sambūvio taisykles. Vienas tokio sambūvio aspektų – viešosios ir privačiosios sričių atskyrimas, t. y. bendruomenės sprendimas, kas bus laikoma privačiu reikalu, o kas – viešu. Komentuodamas M. Foucault požiūrį į politiką ir oponuodamas jam, kaip pernelyg plačiam, Jokubaitis rašo, kad „dabar jau net psichikos liga, kalėjimas, mokslas ar seksualinis gyvenimas galėjo būti traktuojamas kaip politinių santykių dalis“ (p. 35). Iš tiesų taip ir yra. Tiksliau, viskas priklauso nuo polio sprendimo. Jei bus nuspręsta, kad seksualinis gyvenimas yra viešas, visuomenės interesus liečiantis dalykas, – jis bus politizuotas. Esama tokių pavyzdžių: kai kuriose JAV valstijose oralinis seksas yra uždraustas įstatymu. Kalėjimų reikalai apskritai negali būti nepolitiniai, nes kalėjimai ir kaliniai dažniausiai yra išlaikomi iš valstybės lėšų. Na, o mokslas, kaip ir sveikatos apsauga, dėl jų svarbos ilgalaikiai valstybės vystymosi perspektyvai yra nuolatiniai politinių debatų objektai. Grįžę prie pateiktos A. Jokubaičio citatos galime teigti, kad teisingumo klausimas visada yra politinis, nes tiesiogiai liečia polio interesus, lygiai kaip ir ekonomika, religija ir moralė.

Kadangi politika – tai fenomenas, procesas, ji neįmanoma be objekto. Profesorius A. Jokubaitis grįžta prie šios minties, nors kalba

ir kiek daiktiškai. Šiuo atveju jis remiasi G. Sartori, kalbančiu apie politiką kaip apie tuščią vietą, dėl kurios užpildymo varžosi skirtingų religinių, moralinių ir filosofinių įsitikinimų žmonės. Taigi, politiką kuria žmonės. G. Sartori teigia, kad politinis elgesys „nenurodo joki elgesio tipą, bet veikiau žymi *locus*, elgesio vietą“ (p. 28). Šiam teiginiui sunku pritarti. Juk vieta dažniausiai lemia elgesio tipą. Tarkime, žmonės skirtingai elgiasi stadione ir teatre. Lygiai taip pat yra politikoje. Griežtąja prasme politiniu elgesiu siekiama palaikyti viešąją erdvę, nuolat šalinant iš jos privačius interesus ir ieškant kompromisų, t. y. siekiant išgryninti naudingas visai visuomenei interesų sankirtas. Kartais toks politinis elgesys tik imituojamas: dangstantis visuomenės interesais iš tiesų siekiama asmeninių tikslų – šitaip viešoji erdvė uzurpuojama individualiems ar grupės interesams tenkinti. Tačiau tai ir tėra imitacija, o ne politika mūsų aptariama prasme, nes tikrieji motyvai nėra nei vieši, nei nukreipti į kokį nors bendrą polio interesą.

Labai išsamų požiūrį į politiką, sykiu nusakantį ir jos santykį su kitais visuomeniniais fenomenais bei bendruomenėje vykstančiais procesais, pateikia Niklasas Luhmannas. Pasak jo, visuomenėje vykstantis politinis procesas yra stabilumo veiksnys. Būtina stabilizuojančios savybės atsiradimo sąlyga yra tai, kad politinis procesas neturi būti laikomas pagalbiniu ar antraeilium ekonomikos, religijos, švietimo, šeimos ir kt. atžvilgiu. Politiniai procesai turi būti institucionalizuoti taip, kad taptų įvairių socialinių aspektų pozityvizacijos procesais, t. y. pagrindiniais visuomenės, kaip visumos, reflektavimo procesais. N. Luhmannas, grįsdamas savo požiūrį refleksija ir pozityvizacija, mano, kad politiniai procesai yra vieni svarbiausių visuomeninių procesų.

Teikdami visuomenei stabilumą, politiniai procesai sukuria tam tikrą tvarką ar būdą, kuriuo pereinama nuo vienokių normų ir jų taikymo įvairiose situacijose prie kitokių – naujų normų (arba teisės). Žinoma, būtinai reikia reflektuojančios, pačius politinius procesus

pozityvizuojančios institucijos. Priešingu atveju būtų neįmanoma koordinuoti tokių procesų kryptį, efektyvumo ir santykių su kitais visuomenės gyvenimo veiksniais (Mickūnas, 2008 a).

A. Jokubaitis teigia, kad „visos kalbos apie savarankiškas politines vertybes sukuria klaidingą įsitikinimą, kad politika gali būti pagrindinis visuomenės gyvenimo judintojas“. Toks teiginys logiškai išplaukia iš teiginio, kad „[p]olitika pačia savo prigimtimi yra redukcinis dalykas“ (p. 37). Taip mąstant, politika tarsi neturi savo nuosavo kokybiškumo, tad ir vertybiškumo. Man įtikinamesnis atrodo N. Luhmanno požiūris, kad visuomenės gyvenimo reiškinių refleksija ir pozityvizacija, kurios apibūdina politiką kaip procesą, būtent ir sukuria tą savitą politinę kokybę, kuri nebegali būti toliau redukuota. Savo ruožtu šis požiūris veda prie išvados, kad būtent politika (dėl refleksijos ir pozityvizacijos) ir yra „pagrindinis visuomenės gyvenimo judintojas“.

Kas yra vertybės?

Apibrėžus politiką kaip veiklą viešojoje erdvėje siekiant bendruomenės interesų (ar papildžius jos sampratą N. Luhmanno požiūriu), galima mėginti apibrėžti politines vertybes. Bet iš pradžių reiktų aptarti, kas yra vertybės. Profesorius A. Jokubaitis rašo: „Demokratija [...] savaime nėra vertybė. Jos reikšmę sudaro piliečių požiūris...“ (p. 29). Kyla klausimas: ar vertybė apskritai gali egzistuoti savaime, t. y. objektyviai – nepriklausomai nuo subjekto sąmonės? Pati sąvoka „vertybė“ suponuoja sąmoningą, t. y. subjektyvų vertinimą, taigi objektyvi vertybė negali būti mąstoma. Šitai vėl bandoma sudaiktinti reiškinį. Vertybės, kaip ir politika, demokratija ar meilė, yra fenomenai ir egzistuoja tik tada, kai yra kuriamos ar palaikomos. Tad, diskutuodami apie politiką ir vertybes, diskutuojame ne apie daiktus, o apie fenomenus ir jų tarpusavio santykius.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad profesorius A. Jokubaitis, teigdamas, jog politika atsiranda sureikšminus vieną ar kitą nepolitinių

dalyką, paliečia reikšmės sąvoką. Iš tiesų reikšmė ir fenomenas yra skirtingi dalykai – reikšmė ne sukuria, o tik paaiškina fenomeną, kuris pats savaime nėra vertybė, tačiau gali būti ja paverstas. Tad nei demokratija, nei suverenitetas nėra objektyvios vertybės. Šie fenomenai egzistuoja ne dėl to, kad juos suvokiame ir galime paaiškinti jų reikšmę. Jie atsiranda, kai juos įgyvendiname ar jų laikomės, o vertybėmis tampa tada, kai yra atitinkamai hierarchizuojami kitų veiklų atžvilgiu. Demokratija sukuriama tada, kai piliečiai sukuria viešąją erdvę ir kartu svarsto viešuosius reikalus. Demokratijos vertybiškumas atsiranda sykiu su piliečių pareiga demokratijai ir šios pareigos pripažinimu. Tarkime, viena iš demokratijos apraiškų – laisvi rinkimai. Piliečiai gali pasinaudoti arba nepasinaudoti savo rinkimų teise. Nesinaudojant demokratijos suteikiamomis teisėmis traukiasi ir mažėja viešoji erdvė – mes vis daugiau sprendimų deleguojame kitiems. Taigi mažėja ir pačios demokratijos. Jeigu tariame, kad demokratija yra vertybė, turime ją palaikyti, t. y. jausti pareigą dalyvauti visuomeniniuose reikaluose ir teikti pirmenybę būtent jiems, o ne individualiems interesams. Šitai įvyks tada, kai bus suvokta, jog būtent demokratijos palaikymas garantuoja, kad kiekvienas individas turi savo asmeninę erdvę. Todėl, pritariant profesoriui A. Jokubaičiui, jog vertybės savo kilme nėra politinės, reikia pabrėžti, kad viešas jų vertinimas ir hierarchizavimas jau yra politika.

Kitas svarbus politinių vertybių nagrinėjimo aspektas – išsiaiškinti, ką gi reiškia būdvardis „politinė“. A. Jokubaitis rašo, jog „Vertybės tampa politinės tik todėl, kad atsiduria politinių diskusijų arenoje. [...] jų prigimties dvilypumas – politinės pagal pavadinimą, nepolitinės savo kilme – apsunkena jų apibrėžimo darbus. Dėmesį sutelkus į jų politinę pusę, lengvai užmirštama apie nepolitinius šaltinius, o pradėjus kalbėti apie pastaruosius, tampa neaišku, kodėl nepolitines vertybes dar reikia vadinti politinėmis“ (p. 27–28). Pirmasis citatos sakinyis atsako į iškeltą klausimą, tačiau tolesnis teiginys pridarо nereikalingos painiavos. Juk perkeltos į politikos *locus*, arba tiesiog į

viešąją erdvę, vertybės prigimtis nesikeičia. Būdvardis „politinė“ nurodo ne vertybės prigimtį, o jos santykį su pilietine visuomene, poliū. Tai tiesiog kita šio fenomeno charakteristika. Pasitelkime daiktinį pavyzdį. Koks nors Antanas turi raudoną saldų obuolį. Tai, kad obuolys yra raudonas ir saldus, nereiškia, jog jis negali priklausyti Antanui. Tai yra trys skirtingos to paties obuolio savybės: spalva, skonis ir nuosavybė. Tiesa, nuosavybė, kaip bruožas, nėra susijusi su obuolio esme, ar prigimtimi, tačiau ji apibūdina tiek santykį su visuomene (obuolys priklauso Antanui), tiek iš dalies ir pačią visuomenę (šioje visuomenėje egzistuoja nuosavybės santykiai). Suvokus tokį vertybės politiško pobūdį galima atsakyti į tolesnį profesoriaus klausimą: „... kodėl nepolitinės vertybės dar reikia vadinti politinėmis?“ ir ne tik paaiškinti, „kodėl vienos ar kitos nepolitinės vertybės tampa politinėmis“, bet ir suvokti, kaip sukonstruojamas pats vertybės fenomenas, kuris vėliau, išstumtas į viešąją erdvę, tampa politinis.

Talentingi politiniai veikėjai jaučia vyraujančias visuomenės nuotaikas ir nustato veiksnius, galinčius tas nuotaikas pakeisti pageidaujama kryptimi. Adolfas Hitleris tinkamu metu pasiūlė vokiečiams rasės koncepciją. Vokiečių filosofijoje ir apskritai kultūroje sklandžiusi vokiečių lemties, paskirties ar plačiau suprantamo išskirtinumo idėja gana ilgai gyvavo tik intelektualų grupelėse vykstančiose diskusijose. A. Hitleris šią idėją iš pradžių sukonkretino, paversdamas ją savo politinės programos principu, o paskui paviešino. Kokio nors asmeninio principo paviešinimas nei sukuria vertybę, nei padaro ją politinę. Politizavimui reikia piliečių pritarimo. Šiuo požiūriu A. Hitleriui pasisekė ir rasės idėja tapo politine vertybe tuo metu, kai masės ją priėmė ir ją įtikėjo. Iki tol tai galėjo būti tik atskirų individų ar nedidelių visuomenės grupelių vertybė, taigi ji buvo nepolitinė. Tad pritarčiau A. Jokubaičio išvadai, kad „politinę prasmę gali įgyti kiekviena mūsų puoselėjama nepolitinė vertybė“ (p. 28).

Profesorius A. Jokubaitis teigia, kad politiniai įsitikinimai egzistuoja, o politinės vertybės – ne. Pastarosios esą neegzistuojančios to-

dėl, kad yra nepolitinės kilmės, „padarytos iš visiškai nepolitinės materijos“ (p. 30). Vadovaujantis tokia argumentacija nesunku parodyti, kad visi politiniai įsitikinimai gali būti redukuoti į „sudedamąsias dalis“, taigi yra nepolitinės kilmės, vadinasi – neegzistuoja. Šiuo atveju galbūt vertėtų pasvarstyti apie redukcionistinės ir holistinės žiūros kompromisą: politinės pažiūros iš tiesų susideda iš nuostatų, susijusių su nepolitinėmis sritimis, tačiau kaip visuma jos įgauna kitokią – politinę kokybę. Tokia specifinė holistinė politinė kokybė turėtų būti pagrindas vertinant politinius režimus, kad ir liberaliąją demokratiją ar fašizmą. Tokių režimų atskirų aspektų, pavyzdžiui, moralės ar ekonomikos, nagrinėjimas nesuteikia bendro vaizdo. Politiniai režimų vertinimo kriterijai nusako, tarkime, politinės bendruomenės būklę: liberaliojoje demokratijoje tokia bendruomenė egzistuoja ir veikia, o fašizme – jos iš viso nėra, nes nėra pačios viešosios erdvės. Fašizmo sąlygomis politinė bendruomenė tampa neberekalinga, nes pati vado institucija yra tiesos, teisingumo ir kitų vertybių substitutas. Todėl politinių sprendimų negalima ginčyti ar svarstyti. Šie režimų skirtumai yra politiniai ir, kaip politiniai, jau negali būti redukuoti į jokią kitokią kokybę. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad skirtingi politiniai režimai gali pripažinti tas pačias moralines ar kitas vertybes, bet interpretuoti jas skirtingai. Tampa akivaizdu, kad manipuluoti vertybėmis galima ir jas interpretuojant.

Politikos ir vertybių santykis

Politikos ir vertybių tarpusavio santykiai yra sudėtingi. Viena vertus, pati politika iš dalies yra vertybinio virsmo procesas, t. y. kažkas, kas nutinka vertybėms. Kita vertus, vykstant politikos procesui atsiranda (ar yra sukuriami bei perkuriami) pačių vertybių, pavyzdžiui, moralės ir teisingumo, tarpusavio santykiai.

Politikos ir vertybių santykį nagrinėti pradėkime nuo profesoriaus A. Jokubaičio teiginio, kad vertybės yra pirmesnės nei politika. Pa-

sak profesoriaus, jei politika yra „tuščia vieta“, šioji turi būti pripildyta išorinių vertybių, arba „išorinių prasmės šaltinių“. Tačiau toks matymas yra vienakryptis – tarytum mes tiesiog pripildome „tuščią vietą“ vertybinio turinio vien tam, kad ji nebūtų tuščia. Politika, net kai apibrėžiama daiktiškai kaip priemonė, suponuoja tikslo buvimą. Įtraukę į svarstymus tikslą, atveriam ateities horizontą. Ateities horizontą sudaro galimybės, kurios gali būti įgyvendintos. Tikslus galima įsivaizduoti kaip ateities horizonte esančias galimybes ar galimybių grupes, kurias būtina įgyvendinti. Tačiau yra galimybių, kurios viena kitą neigia, pavyzdžiui, neįmanoma tuo pačiu metu kurti pasaulietinę ir religinę valstybę. Tikslų ir galimybių horizonto vaizdas priklauso nuo to, kokia kryptimi žiūrima. Tačiau žiūrėjimo į ateitį kryptis keičia ne tik ateities, bet ir praeities horizontą. Pavyzdžiui, Sovietų Sąjungoje buvo siekiama sukurti naujo tipo visuomenę. Pasirinkus tokią ateities perspektyvą, praeities įvykiai taip pat buvo peržiūrėti – vieni jų ištrinami iš praeities horizonto, kiti išryškunami, t. y. praeičiai buvo suteiktas vertybinis pagrindas, atitinkantis ateities tikslus. Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę, ateities horizontas pasikeitė – atsirado kitų tikslų. Neišvengiamai buvo pervertinta ir praeitis. Taigi politikos procesas – tarsi lęšis, per kurį laiko ir galimybių horizontai projektuoja vienas kitą, ir šie procesai vyksta tuo pačiu metu. Tarp politikos ir vertybių nėra laikinio santykio, jos egzistuoja tuo pačiu metu. Perfrazuojant N. Luhmanno teoriją tyrinėjantį Algį Mickūną, vertybių ir politikos santykis yra reikšminis.

Politika kaip ideologija

Politikos ir vertybių santykis ryškiausiai matyti ideologijoje. Kadangi vertybių hierarchizavimas (ideologijos kūrimas) yra neatskiriama politikos dalis, politika be vertybių neįmanoma. „Bet kuris žmonių sukurtas įrankis yra svarbus tam tikriems darbams padaryti. Politinės institucijos nėra išimtis. Tačiau visiškai neaišku, kaip jos gali

turėti savarankiškas vertybes“ (p. 28). Iš tiesų politinės institucijos, pati valstybė, yra žmonių tarpusavio sugyvenimo priemonė ar mechanizmas, kurio viena iš paskirčių – įgyvendinti vienokį ar kitokį vertybių suderinimo principą, be kurio joks tarpusavio sugyvenimas nebūtų įmanomas. Tad Johno Rawlso ir jo šalininkų prielaida, „jog moralinių dalykų supratimas gali nedaryti įtakos politinio teisingumo sampratai“ (p. 28), nėra neįmanoma. Juk kalbama ne apie platoniskąjį objektyvųjį ar doktrininį teisingumą, o būtent apie politinį, viešąjį teisingumą, kuris iš esmės yra kompromisinis visų toje civilizacijoje egzistuojančių teisingumo sampratų variantas, visiems priimtinių taisyklių rinkinys, galiausiai – mažiausias toje situacijoje įmanomas neteisingumas, kurį visi piliečiai sutinka toleruoti tam, kad nebūtų didesnio blogio, neišvengiamo kiekvienam piliečiui ar grupei siekiant visiško savo individualių vertybinių doktrinų įgyvendinimo viešojoje erdvėje.

Profesorius A. Jokubaitis, atrodo, nesutinka su politikos, kaip vertybių vertinimo proceso, apibūdinimu. „Pagal Davido Eastono apibrėžimą, ‘politika yra autoritetingas vertybių perskirstymas visuomenei’. Tai iš esmės klaidingas politikos apibrėžimas“ (p. 37). Klaidingumo iliuzija atsiranda todėl, kad profesorius savitai interpretuoja liberalų pripažįstamą vertybinio nešališkumo politikos atžvilgiu principą. Tačiau šis principas reiškia ne vertybių pašalinimą iš politikos, o ribą tarp bendrųjų / visuomeninių / politinių ir privačių asmeninių vertybių. Būtent dėl politinio proceso vienos vertybės tampa, o kitos liaujasi būti politinės ir pasitraukia į asmeninės piliečių kompetencijos sritį. Taigi apibrėžimas yra ne iš esmės klaidingas, o tik neišsamus. Jis neišsamus, nes politika yra ne tik ideologija. Bet visų pirma ji yra ideologija.

Algis Mickūnas rašo, kad N. Luhmannui ideologijos funkcionalumas nekelia abejonių, kai yra suprantamas per pozityvizacijos prizmę. Iš tiesų, A. Mickūno požiūriu, ideologijos funkcijos visuomenėje yra lygiai tokios pat vertingos kaip ir teisingumo bei teisės normų. Ideologijos funkcijos susijusios su vertybių vertinimu. N. Luhmanno

nuomone, daugeliu atvejų vertinimu galima laikyti vienai veiklai teikiama pirmenybę kitų veiklų atžvilgiu. Toks procesas diskredituoja absoliučias vertybes. Jeigu pritariame N. Luhmanno požiūriui, neįmanoma vertinti kokią nors vertybę kaip „aukščiausią“, nes ir tokią vertybę reikia reflektuoti ir pozityvizuoti kaip vieną iš egzistuojančių vertybių, palyginti ją su kitomis vertybėmis, pasirinkti ją, atmesti ar pripažinti. Vertybių vertinimai nepastovūs, o ideologija yra tokia plotmė, kurioje vyksta visos vertinimų variacijos. Sykiu būtent ideologija laiduoja santykinę vertybių pastovumą. Kad atliktų tokią stabilizuojamąją funkciją, ideologija turi įvykdyti dvi sąlygas: sukurti specialias programas ir kartu pripažinti, jog kitas programas reikia paaukoti dėl sukurtųjų (šiuo atveju ideologijos vaidmuo visuomenėje yra pragmatinis ir instrumentinis). Be to, ideologija turi gauti pritarimą tų, kurie pripažįsta savas vertybes. Tokį pritarimą galima gauti patikinus visuomenės narius, kad jiems aktualias programas planuojama įgyvendinti ateityje.

Laikydami šios pozicijos turime nepritari profesoriaus A. Jokubaičio teiginiui, jog „tik iškelus politikos be vertybių idėją darosi aišku, kad politika neturi savo vertybių, nes ją valdo kitų sričių vertybės“ (p. 39). Mat pats idėjos iškėlimas nieko nepaaiškina. Be to, kitų sričių vertybės nevaldo politikos. Priešingai – politika per ideologiją valdo vertybes.

A. Mickūnas atkreipia dėmesį į N. Luhmanno mintį, kad ideologijos taip pat turi sukurti kitas simbolines struktūras, kurios padėtų reflektuoti vertybių vertinimą. Kitaip tariant, ideologija turi sukurti erdvę vertybių ir veiklų kaitai bei veiklų ir vertybių santykių įvairovei. Ideologija turi turėti simbolius, reflektyviai nutolusius nuo ideologijos vertybių ir todėl galinčius valdyti vertybių ir veiklų santykius. Tokios simbolinės struktūros negalima vertinti vien ideologijos kontekste. Būtent politinė partija, kaip nuolatinė ideologijos tęstinumo ir interpretavimo institucija, garantuoja tokios simbolinės struktūros palaikymą. Kur tik yra vertybių, ten yra ideologijų, o kur yra ideologijų, turi būti ir politinių partijų.

Politinė partija yra patogiausia sąlyga institucionalizuoti ideologijos ir jos propaguojamų vertybių pozityvizaciją. Žinoma, N. Luhmannas supranta tokio požiūrio problemišumą: daugiapartinėje sistemoje būtent partijos dažnai iškreipia politinį procesą, pakeisdamos vertybes tikslais bei priemonėmis. A. Mickūnas patikslina N. Luhmanno mintį: politinės veiklos tikslas yra politikui deleguojama valdžia, suprantama kaip įgaliojimų ir kompetencijos suteikimas tam, kad politikas pasiektų jo siūlomus tikslus. Tačiau daugeliu atvejų politinių partijų tikslai išsiginsta, tampa noru išlaikyti valdžią, o jų siūlomos programos, grindžiamos ideologijomis ir vertybėmis, yra vertingos tik tiek, kiek padeda konkrečiai partijai išlaikyti valdžią. Programos panaudojamos siekiant valdžios, o ji iš tiesų turėtų būti ne tikslas, bet priemonė. Tokia perversija instrumentalizuoja vertybes ir jų vertinimą, o ideologijos, likusios be vertybinio stuburo, tampa pavojingai lanksčios.

Regis, politikos ir moralės santykis A. Jokubaičiui yra svarbiausias – savo straipsnyje profesorius skiria šiam santykiui daugiausia dėmesio, parodydamas jo sampratos kaitą nuo antikos iki mūsų dienų. Profesoriaus pateiktos iškiliųjų politikos filosofų interpretacijos yra įdomios ir savitos, tad skatina diskutuoti. Autoriaus aprašomos politinės minties raidos – klasikinės sampratos ir Niccolò Machiavellio bei Thomaso Hobbeso koncepcijų argumentacijos ir prielaidų – ištakos yra sename sokratikų ir sofistų ginče. Šiuolaikinė moralės filosofija netoli pasistūmėjo nuo antikos laikų, tad, kaip ir pirmiau, turime tik dvi galimybes: pripažinti objektyvų gėrį ir blogį arba laikyti reliatyvistinės žiūros. Politikos plotmėje šios dvi pozicijos siūlo du esminius pasirinkimus: pripažinti ir diegti (prireikus net jėga) universalias vertybes arba palikti etiką kiekvieno individo nuožiūrai ir ieškoti kito pagrindo tarpusavio santykiams. Politinis šiuolaikinis pasaulio veidas atspindi šių dviejų krypčių politinių sistemų istoriją, lygiagretų vystymąsi ir sudėtingus tarpusavio santykius.

Antikos laikais, profesoriaus A. Jokubaičio nuomone, svarstant politinius klausimus, moralei buvo teikiamas aiškus pirmumas. „Kla-

sikiniai politikos filosofai rūpinosi piliečių sielos reikalais, manydami, kad būtent jie labiausiai sąlygoja politinio gyvenimo kokybę“ (p. 32). Tačiau šitaip rūpinantis būtina turėti matą, kuriuo išmatuojamas „sielos reikalų lygis“. Moralios politikos idėja suponuoja objektyvųjį gėrį ir universalią moralę. Bet klasikinė filosofija – tai ne tik Aristotelis ir Platonas, bet ir Trasimachas bei kiti sofistai, teigę moralinį reliatyvizmą. „Platonas ‘politinę dorybę’ siejo su kitomis moralinėmis dorybėmis. Toks jo požiūris leido pagrįsti moralios politikos idėją. Tačiau, modernieji autoriai surado silpnąją šios koncepcijos vietą – į vieną visumą susiejus teisingumą ir visas kitas dorybes, darosi sunku paaiškinti, kaip skirtingų moralinių įsitikinimų žmonės gali gyventi pagal tą pačią teisingumo sampratą“ (p. 36). Toks klasikinės ir liberaliosios tradicijos palyginimas nėra visiškai tikslus. Problema ta, kad, laikantis Platono nuostatų, toks dalykas kaip skirtingi moraliniai įsitikinimai neegzistuoja, – tiksliau, kitokių moralinių įsitikinimų laikymasis yra intelektualinė klaida. Pasak Platono, gėris yra objektyvus, todėl moralė – universali. Kitoje straipsnio vietoje profesorius A. Jokubaitis rašo, jog „Platonas ir kiti klasikiniai autoriai politinių vertybių aptiko postuliuodami teisingumo ir kitų dorybių ryšį. Modernieji manė priešingai – politiniai dalykai privalo būti nepriklausomi nuo piliečių moralinių, religinių ir filosofinių įsitikinimų. Šios dvi viena kitai prieštaraujančios Vakarų filosofinės minties tradicijos rodo keistą politinių vertybių statusą – pastarosios gali išlikti nepaisydamos savo turinio pokyčių ir labiau primena ne aiškiai apibrėžtą idėją, bet išankstinę nuostatą“ (p. 36). Politinių vertybių statusas ne keistas, o kiek siaurai interpretuojamas. Apibūdinimas „politinė“ nusako ne kilmę, o vertybių taikymo sritį, arba *locus*. Grįžkime prie pavyzdžio apie Antano obuolius: tai, kad Antanas turi kelis raudonus saldžius obuolius, nereiškia, jog jis negali turėti dar ir geltonų obuolių, kriaušių ar kitokių vaisių. Įvairiose visuomenėse matysime skirtingas politines vertybes. Islamo valstybėse religija laikoma politine vertybe, o moralinis pliuralizmas – ne. Vakarų liberaliosiose

demokratijose religija nėra politinė vertybė: kokios nors religijos išpažinimas yra kiekvieno piliečio asmeninis reikalas, o štai moralinis pliuralizmas yra politinė vertybė, kuri ir sudaro prielaidą kiekvienam laisvai rinktis savo religiją ar neišpažinti jokios religijos.

Profesoriaus Alvydo Jokubaičio nuomone, įsitikinimas, kad politika gali būti pagrindinis visuomenės gyvenimo judintojas, „nuskurdina politinės veiklos prasmės šaltinių suvokimą: pradedama pasitenkinti politinio mechanizmo funkcionavimo reikalais, sunaikinamas klasikinių politikos filosofų puoselėtas požiūris, kad politinių įvykių prasmę sąlygoja jų doroviniai šaltiniai“ (p. 37–38). Atrodo, vertybių politiškumas vėl traktuojamas ganėtinai siaurai. Pirmiausia, klasikų požiūris yra tik vienas galimų. Pati dorovės sąvoka yra ne visai aiški. Kai kalbame apie politiką, mus turėtų dominti visuomenės dorovė. Pati savaime ji turėtų kuo nors skirtis nuo individo dorovės. Veikiausiai tokių skirtumų nusakymas (t. y. konstatavimas, kurios vertybės sudaro visuomenės dorovę) ir yra viena pagrindinių politikos, kaip viešosios veiklos, funkcijų. Šitaip suprantant politikos ir dorovės šaltinių santykį, politinių įvykių prasmė vėl paaiškėja. Tačiau, kaip minėjau, tai tik vienas galimas požiūris.

Tai, kad epitetą „politinė“ yra vertybių veikimo srities apibūdinimas, matyti ir iš A. Jokubaičio pateikiamos Carlo Schmitto citatos: „Politinis gyvenimas neturi nekintančios esmės², o yra vien tik tam tikrų dalykų supolitavimo ir nupolitavimo veiksmas. Pasikeitus nepolitiniams prasmės šaltiniams, neišvengiamai turi keistis ir politinių įvykių prasmės suvokimas. Kiekvienas politinis veiksmas gali būti traktuojamas kaip politiškumo savybės suteikimas nepolitiniams dalykams. Politinio gyvenimo prasmę gali keisti daugybė prasmės šaltinių – moralė, religija, kultūrinis tapatumas, pelno siekimas ir net grožio suvokimas“ (p. 38).

Ieškant politinių įvykių prasmės svarbu neišleisti iš akių gana aki-vaizdaus priemonių ir tikslų santykio. Politinė valdžia yra įrankis, visuomenės suteikiamas politikui, kad šis galėtų įgyvendinti savo

programą, kuri ir yra priežastis, dėl kurios politikas buvo išrinktas. Dažnai valdžia tampa savaiminiu tikslu. Iš tiesų veikia, nukreipta į valdžios, kaip tikslo, sieki, negali būti vadinama politika, nes tai nėra viešoji veikla, skirta visuomenės interesams tenkinti. Todėl tokią veiklą derėtų vadinti sąmokslo, sandėriu ar kokiu kitu žodžiu, nebūtinai emocingai ar normatyviai, bet tiksliai atspindinčiu tokios veiklos pobūdį ir tikslus.

Straipsnyje profesorius A. Jokubaitis naujai interpretuoja Thomasą Hobesą ir pateikia įdomių jo minčių palyginimų su kitų politikos filosofų idėjomis. Vienoje straipsnio vietoje profesorius rašo: „Hobessui pavyko įgyvendinti paradoksalų uždavinį – jis vertybiniais tikslais iš politikos pašalino vertybinius elementus. [...] iš tikrųjų Hobessas gynė vertybinę poziciją“ (p. 32–33). Tai savita interpretacija. Th. Hobesas savo veikale vertybėms geriausiu atveju skiria antraeilį vaidmenį. Jo projektui vertybės nereikalingos. Kam? Juk yra suverenas, kuriam sutartimi deleguojama teisė spręsti viską, įskaitant ir kas yra gerai, o kas – ne. Taigi suverenas šiuo atveju yra visos vertybinės hierarchijos substitutas. Atrodo, kad Th. Hobeso mechanizmas kyla iš Renesanso žavėjimosi graikais, ypač Euklido geometrijos sistema. Th. Hobesas mini apibrėžimų svarbą, šitaip tarsi mėgindamas paversti žmoniškumą aksiomų sistema.

Manytina, kad Th. Hobeso pozicija – moralinis reliatyvizmas: „Leviatano“ pirmojoje dalyje „Apie žmogų“ iš esmės pakartojami Trasimacho žodžiai, jog gėris ir blogis tėra žmogaus santykio su daiktais ar reiškiniais apraiška. Tad jeigu kiekvienas žmogus turi savą supratimą apie gėrį ir blogį, taikiam sambūviui reikia kokio nors kitokio, moraliai neutralus principo.

Atkreiptinas dėmesys į du aspektus. Pirmas, moralinis neutralumas nereiškia amoralumo. Amoralumo nereikia išvelgti nei Th. Hobeso, nei vėlesnėje liberaliojoje J. Rawlso koncepcijoje. Sambūvio principas, visuomeninis teisingumas, kad ir kaip jį vadintume, ne atmeta moralę, o remiasi tokiais moraliniais principais, kurie yra priimtini

visiems bendruomenės nariams. Antra, mechanistinis valstybės ar politikos laikymas įrankiu nepaneigia nei politikos vertybiškumo, nei vertybių politiškumo. Esmė ta, kad kai mąstome apie įrankį, neišvengiamai turime mąstyti ir apie jo funkciją, t. y. tikslą. Rinkodaros specialistai mėgsta kartoti, kad žmogus perka ne gražtą, o skylę, šitaip pabrėždami, jog žmonėms svarbūs ne patys įrankiai, o tikslai, kuriuos tie įrankiai padeda pasiekti. Tai pasakytina ir apie politiką ar valstybę. Pasitelkusi politiką, demokratinė visuomenė siekia savų interesų³, kurie savo ruožtu remiasi šios visuomenės vertybėmis. Visos visuomenės (polio) vertybės yra politinės. Tokią politinių vertybių aibę sudaro politizuotos piliečių asmeninės (t. y. nepolitinės) vertybės – bet tik tos, kurias polis nusprendė politizuoti. Tad kai politika yra interesų ar vertybių įgyvendinimas ar siekimas, politika ir vertybės yra tos pačios sistemos elementai. Suprantama, analitiniais tikslais šiuos elementus galima atskirti ir nagrinėti paskirai, bet darydami tokios analizės išvadas vis tiek neišvengiamai turėsime grįžti prie šių elementų sisteminės sąsajos.

Profesorius A. Jokubaitis prieštarauja visuotinės sutarties teorijos šalininkams, teigiantiems, kad tai, dėl ko susitariama, ir yra politinės vertybės. Tam neva prieštaraujanti Th. Hobbeso prielaida, jog valstybė – tai „dirbtinis žmogus“, t. y. mechanizmas, o tai savo ruožtu reiškia, kad „pradinės pozicijos dalyviai susitaria ne dėl vertybių, bet dėl jiems atstovaujancio mechanizmo ir procedūrų“. Laikantis sisteminio požiūrio į politikos ir vertybių santykį, toks visuotinės sutarties dalyvių susitarimas dėl „mechanizmo“ sykiu yra ir susitarimas dėl vertybių. A. Mickūnas, nagrinėdamas N. Luhmanno požiūrį į teisę, atkreipia dėmesį į tai, kad iš esmės pozityvizacija vyksta procesą taikant pačiam procesui. Tai ir yra institucionalizavimo racionalumo esmė – reflektuojant visuomenėje vykstančius procesus yra kuriami ne sprendimai kiekvienam konkrečiam atvejui, o sprendimai dėl tokių sprendimų, t. y., kaip jie turėtų būti priimami, – kitaip tariant, principai. Vykstant politikos procesui yra nustatomos ne pačios vertybės, o

kaip yra vertinami bei skelbiami vertybėmis principai, veiklos ar interesai. Kartu pasakoma, kaip vertybes galima diskvalifikuoti. Taigi politika yra vertybes kuriantis mechanizmas, todėl jos negalima sistemiskai atsieti nuo vertybių: susitarus dėl mechanizmo, susitariama dėl sąlygų, kuriomis kas nors laikytina bendra (t. y. politine) vertybe, – taigi sutariama dėl pačių vertybių.

Tokiame kontekste abejotina ir profesoriaus A. Jokubaičio mintis, kad „Hobbesas ir jo sekėjai pakeitė politikos ir vertybių santykio supratimą. Jų nuomone, politikoje svarbiausias dalykas yra ne dorybės, kaip to norėjo klasikiniai autoriai, bet piliečių egoizmas, jų saugumo, gerovės ir materialinės naudos poreikis. [...] Tai svarbus akcentų perkėlimas – nuo klasikinio susižavėjimo etika pereita prie moderniojo ekonomikos ir viešojo administravimo sureikšminimo. Politinių problemų sprendimo raktas atsidūrė ekonomistų [...] kišenėje“ (p. 32).

Iš esmės ši citata iliustruoja paties profesoriaus tame straipsnyje iškeltą mintį, kad politizuoti galima kiekvieną dalyką. Bet atkreiptinas dėmesys į tai, kad akcentų perkėlimas nuo vienokių vertybių prie kitokių iš esmės nekeičia ir negali keisti politikos ir vertybių santykio. Pirmiausia, iš profesoriaus A. Jokubaičio stambiais potėpiais tapomo politinės filosofijos paveikslo aiškiai matyti, jog įvairiose istorinėse epochose tos pačios vertybės atsidurdavo vis kitose vertybių hierarchijos vietose. Šitai susiję su bendrąja epochos pasaulėžiūra, kurios kontekste vyko kokių nors dalykų politizavimas (akcentų perkėlimas). Taigi įvairiais laikotarpiais visuomenėje pripažįstamos skirtingos vertybės ir yra politikos apraiška. Politikos ir vertybių santykis nesikeičia. Galiausiai tik per politiką vykstantis visuomenės ateities ir praeities projektavimas visada yra vertybinis procesas. Todėl visuomenės vertybės visada yra politinės, o politika – visada vertybinė.

Išvados

1. Politika yra ne daiktas, o fenomenas. Ji egzistuoja tik todėl, kad yra palaikoma visuomenės. Tad politikos prasmės šaltinis visada yra išorėje.
2. Politika – tai veikla viešojoje erdvėje, kuria siekiama įgyvendinti visuomenės (polio) interesus. Politika savaime neegzistuoja, ji yra polio kuriama ir palaikoma.
3. Polis / visuomenė / politinė bendruomenė vykstant politikos procesui nustato tam tikras sambūvio taisykles. Vienas tokio sambūvio aspektų – viešosios ir privačiosios sričių atskyrimas, t. y. bendruomenės sprendimas, kas bus laikoma privačiu reikalu, o kas – viešu.
4. Visuomenėje vykstantys politiniai procesai nėra pagalbiniai ar antraeiliai ekonomikos, religijos, švietimo, šeimos ir kt. atžvilgiu. Politiniai procesai – tai įvairių socialinių aspektų pozityvizavimas ir pagrindiniai visuomenės, kaip visumos, reflektavimo procesai.
5. Sąvoka „vertybė“ suponuoja sąmoningą, t. y. subjektyvų, vertinimą, taigi objektyvios vertybės negalima mąstyti. Vertybė – tai fenomenas, ji egzistuoja tik tada, kai yra kuriama ar palaikoma.
6. Svarstydami apie politiką ir vertybes, svarstome ne apie daiktus, o apie fenomenus ir jų tarpusavio santykius.
7. Perkeltos į politikos sričių, arba tiesiog viešąją erdvę, vertybės prigimtis nesikeičia. Būdvardis „politinė“ rodo ne vertybės prigimtį, o jos santykį su pilietine visuomene, poliu.
8. Vertybių ir politikos santykis yra ne laikinis, o reikšminis.
9. Kitų sričių vertybės nevaldo politikos. Priešingai – politika per ideologiją pati valdo vertybes.
10. Mechanistinis valstybės ar politikos laikymas įrankiu nepa- neigia nei politikos vertybiškumo, nei vertybių politiškumo.

11. Politika yra interesų ar vertybių įgyvendinimas ar siekimas. Taigi politika ir vertybės yra tos pačios sistemos elementai. Analitiniais tikslais šiuos elementus galima atskirti ir nagrinėti paskirai, bet darydami tokios analizės išvadas vis tiek neišvengiamai turėsime grįžti prie šių elementų sisteminės sąsajos.
12. Visuomenės vertybės visada yra politinės, o politika – visada vertybinė.

NUORODOS IR PASTABOS

¹ Čia ir toliau skliausteliuose pateikti puslapiai nurodo A. Jokubaičio straipsni „Politika be vertybių“. *Politologija*. 2008, Nr. 1 (49).

² Profesorius Jokubaitis veikiausiai pateikia savą vertimo versiją. Turime pažymėti, kad pateiktoje citatoje ir apskritai visame tekste sąvokas „esmė“, „prasmė“ ir „reikšmė“ profesorius vartoja sinonimiškai. Iš tiesų šios sąvokos nėra sinonimai, bet jų apibrėžimas ir aiškinimas nėra šio straipsnio uždavinys.

³ Mano nuomone, polis (arba demokratinė visuomenė) gali turėti tik interesus, o ne tikslus. Ši nuomonė remiasi „tikslu“ ir „prasmės“ sąvokų santykiu, kurio šiame straipsnyje nenagrinėju.

LITERATŪRA

Hobbes Thomas. *Leviathan Or the Matter, Forme and Power of a Commonwealth Ecclesiasticall and Civil*. J. Cambridge University Press, 1904.

Jokubaitis Alvydas. Politika be vertybių. *Politologija*. 2008, Nr. 1 (49), p. 25–41.

Mickūnas Algis. *Niklas Luhmann's Theory of Positivation and Reflexivity*. 2008 a. Neskelbtas rankraštis.

Mickūnas Algis. *The Context of Niklas Luhmann's Theory*. 2008 b. Neskelbtas rankraštis.

SUMMARY

ON POLITICS AND VALUES

The article is a response to prof. Alvydas Jokubaitis's views on a relationship between politics and values, laid down in his paper *Politics Without Values* in one of the issues of *Politologija* journal. Ainis Razma provides different view on the issue, arguing that values and politics are the parts of a single system, where the former assumes a role of elements, while the latter is a process.

The author starts from defining both politics, and values. In his view both are phenomena, not things, therefore cannot exist objectively, i.e. independently from a subject. Consequently, both politics, and values come to existence only due to some external sources of meaning. The relationship between politics and values is being explored within a context of a temporal structure of experience and activity, as it is formulated by Niklas Luhmann. Whereby it is made a conclusion that politics and values are connected not temporarily but logically.

Arguing that politics is simply a public endeavour aimed at achieving or implementing certain public goals, A. Razma at the same time insists politics being one of the most fundamental societal processes reflecting on a society as a whole, and thus playing a key role in delineating public and private spaces within a particular society which in turn serves as a precondition of the construction of norms.

The author reflects on the professor's A. Jokubaitis interpretations of Hobbes and Rawls writings. Concerning the former, it is stressed that a mechanical approach to the politics, treating it as a "tool", does not deny its relationship with values. This is argued through the notion that "instrument" always presupposes a goal whose definition is in turn inevitably influenced by values. Concerning Rawls, it is argued that an idea of morally neutral justice does not mean amorality. On the contrary, it calls for the search for or a construction of moral principals that are equally acceptable for all members of a society, and then laying them down at the foundation of a common, i.e. political justice.

The author concludes that politics through the function of ideology creates, assesses, and manages values. The value may acquire its "political" quality if it appears within the public space, i.e. if a society declared it to be a value. Therefore, "political" does not refer to the nature of value, but to the area of its application. On the other hand, the values that make a common ethics of a particular society are all by definition political.